

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki (przewodniczący)

SSN Jarosław Sobutka (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Żywicka

w sprawie z powództwa J. L.

przeciwko R. S.A. w W.

o odszkodowanie z tytułu umowy o zakazie konkurencji,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 12 czerwca 2024 r.,

skarg kasacyjnych powoda od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 3 września 2020 r., sygn. akt XIII Pa 15/20, XIII Pa 30/20 i wyroku Sądu

Okręgowego w Warszawie

z dnia 15 marca 2021 r., sygn. akt XIII Pa 15/20, XIII Pa 30/20,

**uchyla zaskarżone wyroki : z dnia 3 września 2020 r. w całości
z dnia 15 marca 2021 r. w zaskarżonej części tj. w pkt 1, oraz
sprawę przekazuje Sadowi Okręgowemu w Warszawie do
ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

J. L. pozwem z 9 lipca 2018 r. wniósł o zasądzenie od R. S.A z siedzibą w W. kwoty 38.500 zł tytułem pierwszej raty odszkodowania wynikającego z umowy o zakazie konkurencji za okres trwania zakazu konkurencji, tj. od 1 stycznia 2018 r. do 31 stycznia 2018 r. wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od 1 lutego 2018 r. do dnia zapłaty oraz zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie, wyrokiem z 20 września 2019 r. (sygn. akt VIII P 557/18) w sprawie z powództwa J. L. przeciwko R. S.A. w W. o odszkodowanie z tytułu umowy o zakazie konkurencji zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 38.500 zł tytułem odszkodowania wraz z ustawowymi odsetkami od 1 lutego 2018 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego. Nadto Sąd I instancji zasądził od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa kwotę 1.925 zł tytułem opłaty od pozwu oraz nadał wyrokowi w punkcie I rygor natychmiastowej wykonalności do kwoty 38.500 zł. Sąd *meriti* w wyroku tym nie orzekł w zakresie rozszerzonego powództwa.

Wyrokiem uzupełniającym z 20 listopada 2019 r. - uwzględniając wniosek powoda o uzupełnienie wyroku 20 września 2019 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie zasądził od pozwanego na rzecz powoda uzupełniająco kwotę 11.187,29 zł tytułem odszkodowania wraz z ustawowymi odsetkami od 1 lutego 2018 r. do dnia zapłaty oraz na rzecz Skarbu Państwa kwotę 560 zł tytułem opłaty od pozwu.

Na skutek apelacji pozwanego Sąd Okręgowy w Warszawie XIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 3 września 2020 r. (sygn. akt XIII Pa 15/20 i XIII Pa 30/20):

1. zmienił obydwa zaskarżone wyroki w ten sposób, że powództwo oddalił w całości i zasądził od powoda J. L. na rzecz pozwanego R. S.A. w W. kwotę 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego;

2. zasądził od powoda J. L. na rzecz pozwanego R. S.A. w W. kwotę 1.350 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w instancji odwoławczej oraz kwotę 60 zł tytułem zwrotu kosztów sądowych.

W uzasadnieniu wyroku Sąd II instancji wskazał, że podzielił i przyjął za własne ustalenia w zakresie stanu faktycznego poczynione przez Sąd I instancji, nie znajdując podstaw do podważania z urzędu poczynionych przez Sąd Rejonowy ustaleń faktycznych. Odnosząc się natomiast do zarzutów apelacji stwierdził, że są one trafne, a w konsekwencji - pomimo prawidłowych ustaleń natury faktycznej - zaskarżony wyrok podlegał zmianie ze względu na trafnie podniesiony przez apelującego zarzut naruszenia przez Sąd I instancji art. 353¹ k.c. i art. 101² § 2 k.p. polegający na niezastosowaniu pierwszego z przywołanych przepisów i błędnej wykładni drugiego z nich, a w konsekwencji niezasadnym uznaniu, iż brak możliwości stosowania w umowach o zakresie konkurencji po ustaniu stosunku pracy klauzul umownych, na podstawie których możliwe jest wygaśnięcie umowy i zwolnienie obu stron od wzajemnych świadczeń. Sąd odwoławczy przyjął, że umowa o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy nie jest zawierana pod warunkiem, lecz z zastrzeżeniem terminu w szczególny sposób określonego. Zgodnie zaś z art. 116 § 1 k.c., jeżeli skutki czynności prawnej mają powstać w oznaczonym terminie, stosuje się odpowiednio przepisy o warunku zawieszającym. Zastrzeżony termin następuje z chwilą definitywnego ustania stosunku pracy i wówczas aktualizuje się skutek umowy o zakazie konkurencji jako czynności prawnej. W ocenie Sądu Okręgowego strony w umowie nie przewidziały możliwości odstąpienia od umowy w trybie art. 395 k.c. Zdaniem Sądu odwoławczego nie budzi również wątpliwości, że strony nie rozwiązały przedmiotowej umowy na zasadzie porozumienia stron. Treść punktu 8 umowy o zakazie konkurencji oraz fakt złożenia powodowi w dniu 26 września 2017 r. przez pozwanego oświadczenia o ustaniu przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji (czyli czynności o charakterze deklaratoryjnym), skutkuje jednak zasadnością przyjęcia, że mamy do czynienia z klauzulą umowną przewidującą wygaśnięcie umowy w razie ziszczenia się przewidzianego w umowie zdarzenia. Konstrukcja ta nawiązuje do warunku rozwiązującego, którego istotą jest sytuacja, w której skutek danej czynności prawnej ma ustać, jeśli nastąpi określone w jego treści zdarzenie przyszłe i niepewne (art. 89 k.c.). W ocenie Sądu Okręgowego, Sąd Rejonowy błędnie ocenił, że strony w umowie z 2 grudnia 2015 r. nie przewidziały możliwości wcześniejszego ustania umowy o zakazie konkurencji, tj. w drodze postanowienia umownego dopuszczającego zwolnienie pracownika z zakazu

konkurencji z jednoczesnym zwolnieniem pracodawcy z obowiązku wypłaty odszkodowania. Z brzmienia punktu 8 umowy wynika jednoznacznie, że ustanie przyczyn uzasadniających istnienie zakazu i powiadomienie o tym pracownika przez pracodawcę skutkują wygaśnięciem umowy oraz zwolnieniem stron z wzajemnych świadczeń, w tym do odszkodowania. Jednocześnie, skoro strony w przedmiotowej umowie nie przewidziały żadnych warunków ani wymogów mających na celu skonkretyzowanie lub weryfikację ewentualnych przyczyn uzasadniających skorzystanie przez pracodawcę z omawianej regulacji, nie można czynić pozwanemu zarzutu, że w oświadczeniu z 26 września 2017 r. nie podał przyczyn uzasadniających ustanie istnienia zakazu konkurencji. Zdaniem Sądu Okręgowego zamieszczenie w przedmiotowej umowie o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy możliwości jej wygaśnięcia w razie ustania przyczyn zakazu konkurencji nie pozostaje też w sprzeczności z zasadami prawa pracy. Nie sprzeciwia się ono także właściwości czynności prawnej w postaci umowy o zakazie konkurencji.

Skargę kasacyjną do Sądu Najwyższego od wyroku Sądu Okręgowego złożył powód, zaskarżając judykat w całości, zarzucając:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego, a to art. 65 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. w z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p. poprzez jego niezastosowanie w sytuacji konieczności dokonania wykładni oświadczeń woli stron zawartych w pkt 8 umowy o zakazie konkurencji, w sytuacji braku jednoznaczności tego postanowienia, podnoszonego również przez stronę pozwaną, która określała to postanowienie również jako prawo odstąpienia od umowy oraz prawo wypowiedzenia umowy o zakazie konkurencji, i przyjęcie, iż postanowienie to stanowi klauzulę umowną przewidującą wygaśnięcie umowy w razie ziszczenia się przewidzianego w umowie zdarzenia (co nawiązuje do warunku rozwiązującego i znajduje oparcie w art. 353¹ k.c.), w sytuacji gdy jego treść wskazując na prawo jednostronnego zerwania umowy, któremu nie można przypisać cech umownego prawa odstąpienia, prawa do rozwiązania umowy za wypowiedzeniem czy warunku rozwiązującego;

2. naruszenie przepisów prawa materialnego, a to art. 61 §1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p. w zw. z art. 101² § 2 k.p. poprzez jego błędną wykładnię i uznanie, że możliwe jest wygaśnięcie umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, zanim rozpoczęła się realizacja umowy, w sytuacji, gdy

powód do 11 stycznia 2018 r. posiadał dostęp do danych pozwanego pracodawcy, jak również mógł zostać w każdej chwili wezwany do stawienia się w pracy, pomimo zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy;

3. naruszenie przepisów prawa materialnego, a to art. 101² § 2 k.p. w zw. z art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p. poprzez uznanie, że pracodawca aby rozwiązać umowę o zakazie konkurencji nie musi wykazywać przyczyny rozwiązania tej umowy;

4. naruszenie art. 89 k.c. w związku z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p. poprzez zastosowanie do postanowienia z pkt 8 umowy o zakazie konkurencji regulacji Kodeksu cywilnego dotyczącej warunku i zasady wynikającej z art. 353¹ k.c.;

5. naruszenie art. 65 k.c. w związku z art. 300 k.p. przez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że złożenie powodowi zawiadomienia o ustaniu przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji z 26 września 2017 r., skutkowało zwolnieniem pozwanego z obowiązku zapłaty - powodowi odszkodowania podczas gdy z dosłownego brzmienia oświadczenia pracodawcy z 26 września 2017 r. wynika, że zawiadamia on powoda o ustaniu przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji a umowa o zakazie konkurencji wygasa jedynie w zakresie dotyczącym zakazu konkurencji po ustaniu stosunku pracy określonego w pkt 2 tej umowy wygasa.

W związku z podniesionymi zarzutami, skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej z uwagi na występowanie istotnego zagadnienia prawnego oraz zaistnienia potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości i wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, następnie uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi kwestię rozstrzygnięcia o kosztach niniejszego postępowania. W razie uznania podstawy naruszenia prawa materialnego za oczywiście uzasadnioną, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie w tym zakresie co do istoty sprawy, poprzez zmianę wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie w całości i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 49.687,29 zł tytułem pierwszej raty odszkodowania wynikającego z umowy o zakazie konkurencji za okres trwania zakazu konkurencji od 1 stycznia 2018 r. do 31 stycznia 2018 r. wraz z wraz z

ustawowymi odsetkami od 1 lutego 2018 r. do dnia zapłaty. W takim przypadku skarżący wniósł o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych w postępowaniu przed Sądem I i II instancji oraz przed Sądem Najwyższym. Skarżący wniósł też o rozpoznanie niniejszej skargi na rozprawie z uwagi na wystąpienie istotnego zagadnienia prawnego.

W odpowiedzi na wywiedzioną w przedmiotowej sprawie skargę kasacyjną, pozwany wniósł o wydanie postanowienia w przedmiocie odmowy przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, zaś w przypadku skierowania skargi kasacyjnej do rozpoznania o jej oddalenie oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Okręgowy w Warszawie XIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 15 marca 2021 r. (sygn. akt XIII Pa 15/20 i XIII Pa 30/20) w przedmiocie wniosku pozwanego o uzupełnienie wyroku z 3 września 2020 r.:

1. uzupełnił wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie XIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (sygn. akt XIII Pa 15/20 i XIII Pa 30 /20) w ten sposób, że dodał punkt 3 o brzmieniu: „zobowiązuje powoda J. L. do zwrotu na rzecz pozwanego R. S.A. w W. kwoty 38.500 zł (trzydzieści osiem tysięcy pięćset złotych)”;

2. w pozostałym zakresie wniosek o uzupełnienie wyroku odrzucił.

W uzasadnieniu judykatu Sąd Okręgowy zaznaczył, że wniosek pozwanego R. S.A. w W. o uzupełnienie orzeczenia z 3 września 2020 r. Sądu Okręgowego w Warszawie, poprzez zamieszczenie rozstrzygnięcia w przedmiocie zobowiązania powoda J. L. do zwrotu na rzecz pozwanego R. S.A. w W. świadczenia spełnionego, wobec rygoru natychmiastowej wykonalności orzeczonego w punkcie czwartym wyroku z 20 września 2019 r. (sygn. akt VIII P 557/18) Sądu Rejonowego dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie, zasługiwał na uwzględnienie jedynie w zakresie kwoty 38.500 zł.

Dalej Sąd odwoławczy wskazał, że choć, co do zasady restytucji podlega suma zasądzona w sentencji orzeczenia wraz z odsetkami, to jednak wniosek taki strona winna złożyć najpóźniej do zamknięcia rozprawy przed sądem drugiej instancji. Tymczasem w okolicznościach niniejszej sprawy pozwany R. S.A. w W. w apelacji od wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie z 20

września 2019 r. domagał się orzeczenia o obowiązku zwrotu przez powoda J. L. jedynie należności głównej w kwocie 38.500 zł. Takie stanowisko pozwany prezentował do zamknięcia rozprawy apelacyjnej. W konsekwencji, mając na względzie art. 338 § 1 k.p.c., Sąd Okręgowy zobligowany był jedynie do orzeczenia w przedmiocie wniosku restytucyjnego w zakresie obejmującym wyłącznie kwotę 38.500 zł.

Od orzeczenia z 15 marca 2021 r. Sądu Okręgowego w Warszawie powód wniósł skargę kasacyjną do Sądu Najwyższego zaskarżając wyrok w części dotyczącej rozstrzygnięcia zawartego w pkt 1 sentencji ww. judykatu, zarzucając:

1. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 2 k.c. poprzez uwzględnienie żądania pozwanego i zobowiązanie powoda J. L. do zwrotu na rzecz pozwanego R. S.A. w W. kwoty 38.500 zł, w sytuacji gdy wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie (sygn. akt XIII Pa 15/20, XIII Pa 30/20), który został wydany 3 września 2020 r. jest w całości wadliwy, co zostało wykazane skardze kasacyjnej strony powodowej z 25 stycznia br.;

2. naruszenie przepisu prawa procesowego tj. art. 338 § 1 k.p.c. poprzez zobowiązanie powoda J. L. do zwrotu na rzecz pozwanego R. S.A. w W. kwoty 38.500 zł, w sytuacji gdy wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie (sygn. akt XIII Pa 15/20, XIII Pa 30/20), który został wydany 3 września 2020 r. jest w całości wadliwy, co zostało wykazane skardze kasacyjnej strony powodowej z 25 stycznia br., a zatem brak było podstaw do zmiany wyroków z 20 września 2019 r. i 20 listopada 2019 r. Sądu Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie pod sygn. akt VIII P 557/18 i oddalenia powództwa;

3. naruszenie przepisu art. 327¹ § 1 k.p.c. przez sporządzenie uzasadnienia „w sposób uniemożliwiający kontrolę orzeczenia”;

4. naruszenie prawa procesowego, tj. art. 351 § 1-3 k.p.c. poprzez wydanie wyroku uzupełniającego bez przeprowadzenia rozprawy;

5. naruszenie art. 15 zzs3 ust. 1 ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych z dnia 2 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 374) tj. z dnia 16 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1842) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i skierowanie wniosku o

uzupełnienie wyroku z 3 września 2020 r. o orzeczenie restytucyjne na posiedzenie niejawne mimo, że apelacja pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 20 listopada 2019 r. wpłynęła po 7 listopada 2019 r., a także poprzez brak zawiadomienia stron o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne;

6. naruszenie art. 379 pkt 5 k.p.c., tj. nieważność postępowania wskutek naruszenia art. 351 § 1-3 k.p.c. przez rozstrzygnięcie w przedmiocie wniosku o uzupełnienie wyroku w zakresie zwrotu świadczenia spełnionego na rzecz powoda, na podstawie nieprawomocnego wyroku zaopatrzonego rygorem natychmiastowej wykonalności, na posiedzeniu niejawnym, pomimo obowiązku wydania w tym zakresie rozstrzygnięcia w postaci wyroku po przeprowadzeniu rozprawy, a także naruszenia art. 15zzs3 ust. 1 ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych z dnia 2 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 374), t.j. z dnia 16 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1842), co pozbawiło stronę powodową możliwości obrony swoich praw.

W związku ze stawianymi wyżej zarzutami, skarżący wniósł o:

1. przyjęcie niniejszej skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na jej oczywistą zasadność;

2. uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi II instancji do ponownego rozpoznania wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za instancję odwoławczą i postępowanie kasacyjne według norm przepisanych;

3. ewentualnie uchylenie ww. wyroku w zaskarżonej części i oddalenie roszczenia o zwrot przez powoda na rzecz pozwanego kwoty 38.500 zł;

4. zasądzenia od pozwanego na rzecz powoda kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

W odpowiedzi na kolejną skargę kasacyjną powoda, pozwany wniósł o wydanie postanowienia w przedmiocie odmowy przyjęcia skargi kasacyjnej powoda z 19 lipca 2021 r. do rozpoznania, zaś w przypadku skierowania skargi kasacyjnej do rozpoznania o jej oddalenie i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Ponadto, pozwany przyłączył się do wniosku powoda, złożonego w oparciu o art. 219 k.p.c., o połączenie niniejszej sprawy do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia ze sprawą ze skargi kasacyjnej wniesionej przez powoda od wyroku z 3 września 2020 r. Sądu Okręgowego w Warszawie (sygn. akt XIII Pa 15/20 i XIII Pa 30/20), ponieważ sprawy te pozostają ze sobą w bezpośrednim związku, tj. wyrok objęty skargą kasacyjną z 19 lipca 2021 r. stanowi uzupełnienie ww. wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 3 września 2020 r., od którego wniesiono skargę kasacyjną 25 stycznia 2021 r. i będzie ona rozpatrzona pod ww. sygnaturą.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Obie skargi kasacyjne, wywiedzione w niniejszej sprawie, okazały się uzasadnione.

W przypadku wyroku z 3 września 2020 r. Sąd Okręgowy dopuścił się naruszenia wskazywanych w skardze kasacyjnej przepisów prawa materialnego, tj. art. 65 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. w z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p. oraz art. 101² § 2 k.p., a także art. 89 k.c. w związku z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 300 k.p.

Na wstępie, dokonując analizy zaistniałego w sprawie problemu, należy wskazać, że umowa o zakazie konkurencji, po ustaniu stosunku pracy, ma charakter odpłatny. Prawodawca chroni świadczenie należne pracownikowi. Wynika to z art. 101² § 3 k.p., w którym to przepisie określona została jego gwarancyjna wysokość. Natomiast z art. 101² § 2 k.p. wynika jednoznacznie, że świadczenie pracownika (zakaz konkurencji) przestaje obowiązywać przed ustaniem umowy, w razie ustania przyczyn uzasadniających taki zakaz lub niewywiązywania się pracodawcy z obowiązku wypłaty odszkodowania. Oznacza to, że ziszczenie się tych przesłanek dotyczy tylko zobowiązania, które wziął na siebie pracownik i oznacza zwolnienie pracownika z obowiązku powstrzymania się od prowadzenia działalności konkurencyjnej wobec pracodawcy, a nie zobowiązania pracodawcy do zapłaty umówionego odszkodowania. Sąd Najwyższy wyjaśnił szczegółowo powyższe zagadnienie w wyroku z 8 lipca 2020 r. (II PK 219/18, Legalis nr 2490696) przyjmując, że według ustawodawcy pracownik zachowuje prawo do odszkodowania także wówczas, gdy zatrudniający nie wywiązuje się ze swego obowiązku oraz gdy

świadczenie pracownika straciło dla niego znaczenie. Reguła ta ma charakter wiążący, nie można jej zmienić w drodze postanowień umownych. Należałoby więc przede wszystkim rozważyć, czego Sąd odwoławczy nie uczynił, czy zastrzeżenie zawarte w pkt 8 umowy z 2 grudnia 2015 r. – powielające wprost regulacje zawartą w art. 101² § 2 k.p. - w zakresie w jakim pozbawia pracownika prawa do odszkodowania - jako sprzeczne z ustawą, może być uznane za ważne (art. 58 § 1 i § 3k.c. w związku z art. 101² § 2 k.p., w związku z art. 300 k.p.). Zgodnie z ugruntowaną linią orzecznictwa Sądu Najwyższego, ustanie obowiązywania zakazu konkurencji dotyczy tylko zobowiązania, jakie przyjął na siebie pracownik w umowie o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, a nie zobowiązania pracodawcy do wypłaty odszkodowania (tak Sąd Najwyższy w wyrokach: z 17 listopada 1999 r., I PKN 358/99, OSNAPiUS 2001, Nr 7, poz. 217; z 14 maja 1998 r., I PKN 121/98, OSNAPiUS 1999, Nr 10, poz. 342; z 5 lutego 2002 r., I PKN 873/00, OSNAPiUS 2002, Nr 22, poz. 9 i z 28 marca 2002 r., I PKN 6/02, OSNAPiUS 2002, Nr 15, poz. 84; a także Kodeks pracy. Komentarz pod red. W. Muszalskiego i K.Walczaka, Legalis, 2024).

Należy oczywiście pamiętać, że umowa o zakazie konkurencji po ustaniu zatrudnienia jest umową z pogranicza prawa pracy i prawa cywilnego. Dotyczą jej normy włączone do obu gałęzi prawa, co skutkuje koniecznością oceny jej postanowień z punktu widzenia przepisów Kodeksu pracy oraz Kodeksu cywilnego o zobowiązaniach wzajemnych. Od wygaśnięcia zakazu konkurencji z mocy prawa należy więc odróżnić ustanie umowy o zakazie konkurencji na podstawie jej postanowień umownych, opartych na przepisach Kodeksu cywilnego, zawartych w części ogólnej i części ogólnej zobowiązań (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 2014 r., I PK 86/14, Legalis nr 1180150). Uznany przez Sąd Najwyższy za zgodne z zasadami prawa pracy, na podstawie art. 300 k.p., są klauzule o wypowiedzeniu umowy, umownym prawie odstąpienia i warunku rozwiązującym. Możliwość wcześniejszego rozwiązania umowy o zakazie konkurencji powinna być przy tym wyraźnie i precyzyjnie w tej umowie wskazana. Nie ma przeszkód, aby w jednej umowie przewidzieć także kilka sposobów jej ustania. Dla prawidłowego rozstrzygnięcia niniejszej sprawy niezbędne więc było - co zostało też pominięte przez Sąd odwoławczy dokonanie wykładni pkt 8 zawartej pomiędzy stronami umowy

z 2 grudnia 2015 r. – biorąc pod uwagę, że strony przywołały w nim przesłankę ustania przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji (art. 101² § 2 k.p.), odwołując się do zakazu konkurencji określonego w pkt 2 umowy (ten punkt umowy formułuje jedynie zobowiązanie pracownika do nieprowadzenia działalności konkurencyjnej i określa termin trwania umowy), a za pośrednictwem pkt 2 następuje dalsze odwołanie się do pkt 1 umowy (zawiera wyliczenie zabronionych zachowań pracownika).

Umowa o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy jest więc typową umową terminową - art. 101² § 1 k.p. Nie ulega wątpliwości, że strony umowy mogą, w drodze porozumienia, w dowolnej chwili, rozwiązać lub zmienić umowę o zakazie konkurencji (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2011 r., II PK 227/10, Legalis nr 432265). Takiego porozumienia w niniejszej sprawie nie było. Kodeks pracy nie przewiduje możliwości jej wypowiedzenia, ale dopuszczalne jest ustalenie przez strony w takiej umowie możliwości jej wypowiedzenia, na zasadzie wolności umów zawarowanej normą art. 353¹ k.c. Do skutecznego wypowiedzenia umowy o zakazie konkurencji wystarczające jest wskazanie w treści umowy, tzw. klauzuli wypowiedzeniowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 2014, I PK 86/14, Legalis nr 1180150) oraz określenie warunków wypowiedzenia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2011 r., II PK 298/10, MoPr 2011, Nr 10, s. 506). Postanowienie umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, dopuszczające jej wypowiedzenie przez pracodawcę, nie musi przy tym wskazywać przyczyny wypowiedzenia (tak wyrok Sądu Najwyższego z 16 czerwca 2011 r., III BP 2/11, OSNP 2012, Nr 13–14, poz. 174). Stanowisko to znalazło potwierdzenie także w doktrynie prawa (por. R. Sadlik, *Dopuszczalność wcześniejszego rozwiązania umowy o zakazie konkurencji po ustaniu zatrudnienia*, MoPr 2014, Nr 3, s. 136). W rozpoznawanej sprawie strony nie przewidziały jednak możliwości wypowiedzenia umowy z 2 grudnia 2015 r.

Strony mogą także wprowadzić do treści umowy o zakazie konkurencji prawo do odstąpienia od niej (art. 395 k.c.), z zastrzeżeniem terminu na wykonanie tego uprawnienia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 8 lutego 2007 r., II PK 159/06, OSNP 2008 nr 7-8, poz. 91). W takim przypadku realizacja uprawnienia następuje przez złożenie oświadczenia drugiej stronie umowy. Elementami koniecznymi prawa

odstąpienia od umowy o zakazie konkurencji są, po pierwsze, wskazanie strony (stron), której (którym) będzie przysługiwać uprawnienie, a po drugie, określenie terminu końcowego, do którego beneficjent będzie mógł od umowy odstąpić. Pewne jest, że niewskazanie terminu, do którego zastrzeżenie odstąpienia ma obowiązywać, powoduje, iż jest ono nieważne (wyroki Sądu Najwyższego: z 2 lutego 2012 r., II PK 130/11, OSNP 2013, nr 1–2, poz. 6 i z 8 lutego 2007 r., II PK 159/06, OSNP 2008, nr 7–8, poz. 91). W orzecznictwie wskazano, że wprowadzenie do umowy o zakazie konkurencji klauzuli przewidującej możliwość zwolnienia pracownika „w każdym czasie” z określonego umową zakazu konkurencji nie jest oznaczeniem terminu, w którym może zostać wykonane przez pracodawcę prawo odstąpienia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 14 listopada 2012 r., II PK 90/12, LEX nr 1276218). Skutkiem skorzystania przez pracodawcę (pracownika) z prawa odstąpienia od umowy o zakazie konkurencji jest zwolnienie stron z wzajemnych świadczeń. Konsekwencja ta nie jest sprzeczna z zasadami prawa pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2005 r., II PK 126/04, OSNP 2005, nr 16, poz. 248). Nie ulega jednak wątpliwości, że postanowienie zawarte w pkt 8 umowy z 2 grudnia 2015 r. nie może zostać zakwalifikowane jako prawo odstąpienia od umowy.

Sąd Okręgowy w Warszawie, w zaskarżonym wyroku uznał, że treść punktu 8 umowy o zakazie konkurencji oraz fakt złożenia powodowi w dniu 26 września 2017 r. przez pozwanego oświadczenia o ustaniu przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji, skutkuje zasadnością przyjęcia, iż mamy do czynienia z klauzulą umowną, przewidującą wygaśnięcie umowy w razie ziszczenia się przewidzianego w umowie zdarzenia. Konstrukcja ta nawiązuje do warunku rozwiązującego, którego istotą jest sytuacja, w której skutek danej czynności prawnej ma ustać, jeśli nastąpi określone w jego treści zdarzenie przyszłe i niepewne (art. 89 k.c.). Trudno jednak zaakceptować powyższe stanowisko. W orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszczono oczywiście możliwość wprowadzenia do umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy warunku rozwiązującego - w postaci ustania przyczyny uzasadniającej zakaz konkurencji (wyrok Sądu Najwyższego z 12 lutego 2004 r., I PK 398/03, OSNP 2005, nr 1, poz. 5.). W świetle art. 89 k.c. ustanie skutków czynności prawnej można uzależnić od zdarzenia przyszłego i niepewnego. Zgodnie zaś z art. 90 k.c. ziszczenie się warunku nie ma mocy wstecznej, chyba że

inaczej zastrzeżono. Cecha ta odróżnia warunek od umownego prawa odstąpienia od umowy, które jest uprawnieniem kształtującym, ze skutkiem *ex tunc*. W ramach umów o zakazie konkurencji najczęściej stosowany jest warunek rozwiązujący. Polega on na uzależnieniu ustania czynności prawnej (umowy) od ziszczenia się zdarzenia zgodnie opisanego przez strony. Oznacza to, że zamierzony efekt wystąpi samoistnie, bez potrzeby składania przez pracodawcę lub pracownika dodatkowych oświadczeń woli. Przepis art. 89 k.c. uzależnia skuteczność warunku od zaistnienia zdarzenia przyszłego i niepewnego. Stan „niepewności” odrywa zdarzenie od stron więzi prawnej. Chodzi bowiem o sytuacje, które są niepewne w tym znaczeniu, że nie zostaną w dowolnym czasie zainicjowane przez jedną ze stron. Skoro umowa o zakazie konkurencji ma charakter terminowy, a prawo do odszkodowania należnego pracownikowi podlega ochronie, w tym w sytuacjach opisanych w art. 101² § 2 k.p., to trudno uznać za prawidłowe zastrzeżenie, które trwałość umowy pozostawia woli jednej ze stron.

Nie bez znaczenia dla prawidłowego rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy jest sama treść pisma pracodawcy z 26 września 2017 r. Pracodawca informując pracownika o ustaniu przyczyn uzasadniających istnienie zakazu konkurencji po ustaniu stosunku pracy wyraźnie oświadcza - czego nie zauważył Sąd odwoławczy, że umowa wygasa jedynie w zakresie dotyczącym zakazu konkurencji, określonego w pkt 2 umowy i strony zwolnione są ze wzajemnych świadczeń „w tym zakresie”.

Raz jeszcze należy więc podkreślić, że prawidłowa wykładnia art. 101² § 2 k.p. nie może służyć pozbawieniu pracownika tych gwarancji, które wynikają dla niego z przepisów ustawy, a więc z art. 101² § 1-3 k.p., w szczególności nie pozwala przyjąć, że skoro pracownikowi przysługuje roszczenie o odszkodowanie z tytułu wcześniejszego rozwiązania umowy o zakazie konkurencji, to jednostronna czynność, w postaci zwolnienia z zakazu przed upływem terminu, skutkuje wygaśnięciem umowy. Rozważania te wiodą do konkluzji, że skorzystanie przez pracodawcę z możliwości wcześniejszego zwolnienia pracownika z zakazu konkurencji jest bezskuteczne z punktu widzenia uwolnienia się pracodawcy od zapłaty odszkodowania i nie oznacza wygaśnięcia umowy o zakazie konkurencji. W orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawił się co prawda pogląd, że strony mogą w umowie o zakazie konkurencji z góry postanowić, iż zwolnienie pracownika z zakazu

konkurencji, spowodowane ustaniem przyczyn uzasadniających taki zakaz, wywoła skutek w postaci wygaśnięcia umowy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 2018 r., II PK 171/17, Legalis nr 1823961), jednak nie może oznaczać to automatyzmu i braku indywidualnego podejścia do każdej rozpoznawanej sprawy. Decydująca bowiem powinna być wola stron każdej umowy, którą należy uwidocznnić, dokonując wykładni każdej konkretnej umowy o zakazie konkurencji – przez pryzmat pozostawiania postanowień umownych w zgodzie z zasadami prawa pracy.

Jeżeli natomiast chodzi o skargę kasacyjną z 19 lipca 2021 r. to także w tym przypadku odniosła ona spodziewany przez stronę skarżącą skutek, bowiem – biorąc pod uwagę uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 3 września 2020 r. – wyrok uzupełniający z 15 marca 2021 r., zobowiązujący powoda do zwrotu na rzecz pozwanego kwoty 38.500 zł, jest przedwczesny. Doszło więc do naruszenia art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 2 k.c. oraz art. 338 § 1 k.p.c.

Kierując się przedstawionymi argumentami Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzekł jak w sentencji.

[SOP]

[a.ł.]